

Nr 178.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag rörande överflyttande av vissa till justitiedepartementet hörande ärenden från Kungl. Maj:t till underordnad myndighet m. m.; given Stockholms slott den 12 mars 1948.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed jämlikt § 87 regeringsformen föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till

- 1) lag om ändring i giftermålsbalken,
- 2) lag angående ändring av lagen den 30 maj 1916 (nr 156) om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom eller gruva eller aktier i vissa bolag,
- 3) lag om ändrad lydelse av 4 och 6 §§ lagen den 18 juni 1925 (nr 219) angående förbud i vissa fall för bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom, och
- 4) lag angående ändrad lydelse av 4 § lagen den 21 december 1945 (nr 872) om verkställighet av frihetsstraff m. m.

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Herman Zetterberg.

F ö r s l a g
till
L a g
om ändring i giftermålsbalken.

Härigenom förordnas, att 2 kap. 1, 5 och 6 §§, 3 kap. 2 § 2, 4 och 5 mom. samt 10 kap. 2 § giftermålsbalken¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives, samt att i 2 kap. samma balk skall införas en ny paragraf, betecknad 13 §, av nedan angiven lydelse.

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

2 kap.

1 §.

Man under tjuguettt år eller kvinna under aderton år må ej träda i äktenskap utan *Konungens tillstånd*.

Man under tjuguettt år eller kvinna under aderton år må ej träda i äktenskap utan *tillstånd av länsstyrelsen i det län, där den underårige har sitt hemvist*.

5 §.

Den, som är sinnessjuk eller sinnesslö, må ej ingå äktenskap, med mindre *Konungen* finner skäligt tillåta äktenskapet.

Den, som är sinnessjuk eller sinnesslö, må ej ingå äktenskap, med mindre *medicinalstyrelsen* finner skäligt tillåta äktenskapet.

6 §.

Den, som är behäftad med fallandesot, vilken härrör av övervägande inre orsaker, eller med könssjukdom i smittosamt skede, må ej ingå äktenskap, med mindre *Konungen* finner skäligt tillåta äktenskapet.

Den, som är behäftad med fallandesot, vilken härrör av övervägande inre orsaker, eller med könssjukdom i smittosamt skede, må ej ingå äktenskap, med mindre *medicinalstyrelsen* finner skäligt tillåta äktenskapet.

13 §.

Klagan över beslut av länsstyrelse i fall, som i 1 § avses, eller av medicinalstyrelsen i fall, som i 5 eller 6 § avses, må föras hos Konungen i justitiedepartementet i den ordning, som är bestämd för överklagande av förvaltande myndigheters och ämbetsverks beslut.

¹ Senaste lydelse av 2 kap. 5 §, 3 kap. 2 § 4 mom. samt 10 kap. 2 § se SFS 1945: 273.

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

3 kap.

2 §.

2 mom. Innehålla ej kyrkoböcker-
na eller intyg, varom i 1 mom. är
sagt, upplysning om trolovads ålder,
har han att annorledes förebringa
utredning därom. Är trolovad i den
ålder, att han enligt 2 kap. 1 § ej äger
ingå äktenskapet utan *Konungens*
tillstånd, skall han styrka, att så-
dant tillstånd givits.

4 mom. Är anledning antaga att
trolovad är sinnessjuk eller sinnesslö,
eller har trolovad varit sinnessjuk
inom de tre sista åren, skall han
med läkarintyg styrka, att sinnes-
sjukdom eller sinnesslöhet icke kan
hos honom påvisas, eller ock visa
Konungens tillstånd att utan hinder
av sinnessjukdomen eller sinnesslö-
heten ingå äktenskapet.

5 mom. Trolovad skall, om — — — — — med fallandesot.

Trolovad skall ock — — — — — smittosamt skede.

Vad sålunda är stadgat äge dock
ej tillämpning med avseende å trolo-
vad, som visar *Konungens* tillstånd
att utan hinder av sjukdom, varom
fråga är, ingå äktenskapet.

2 mom. Innehålla ej kyrkoböcker-
na eller intyg, varom i 1 mom. är
sagt, upplysning om trolovads ålder,
har han att annorledes förebringa
utredning därom. Är trolovad i den
ålder, att han enligt 2 kap. 1 § ej äger
ingå äktenskapet utan *särskilt* till-
stånd, skall han styrka, att sådant
tillstånd givits.

4 mom. Är anledning antaga att
trolovad är sinnessjuk eller sinnesslö,
eller har trolovad varit sinnessjuk
inom de tre sista åren, skall han
med läkarintyg styrka, att sinnes-
sjukdom eller sinnesslöhet icke kan
hos honom påvisas, eller ock visa
tillstånd *jämlikt 2 kap. 5 §* att utan
hinder av sinnessjukdomen eller
sinnesslöheten ingå äktenskapet.

— — — — — med fallandesot.

Vad sålunda är stadgat äge dock ej
tillämpning med avseende å trolovad,
som visar tillstånd *jämlikt 2 kap. 6 §*
att utan hinder av sjukdom, varom
fråga är, ingå äktenskapet.

10 kap.

2 §.

Var make vid vigseln sinnessjuk
eller sinnesslö, gånge äktenskapet
på hans talan åter, såvida *ej*
Konungen medgivit honom att utan
hinder av sinnessjukdomen eller sin-
nesslöheten ingå äktenskapet. Har
han ej yrkat återgång inom sex må-
nader, från det sjukdomen blev botad,
vare han sin rätt till talan förlustig.

Hade andra — — — — — blivit botad.

Var make vid vigseln sinnessjuk el-
ler sinnesslö, gånge äktenskapet på
hans talan åter, såvida *han ej erhållit*
tillstånd jämlikt 2 kap. 5 § att utan
hinder av sinnessjukdomen eller sin-
nesslöheten ingå äktenskapet. Har
han ej yrkat återgång inom sex må-
nader, från det sjukdomen blev bo-
tad, vare han sin rätt till talan för-
lustig.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1948.

Förslag

till

Lag

angående ändring av lagen den 30 maj 1916 (nr 156) om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom eller gruva eller aktier i vissa bolag.

Härigenom förordnas, att 1, 5, 7 och 9 §§ lagen den 30 maj 1916 om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom eller gruva eller aktier i vissa bolag¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

1 §.

Utländsk medborgare må ej utan *Konungens för särskilt fall givna tillstånd* här i riket förvärva fast egendom eller förvärva eller bearbeta inmutad mineralfyndighet eller idka gruvdrift, ej heller i något fall härstädes inmuta mineralfyndighet.

Utländsk medborgare må ej utan *tillstånd för varje särskilt fall* här i riket förvärva fast egendom eller förvärva eller bearbeta inmutad mineralfyndighet eller idka gruvdrift, ej heller i något fall härstädes inmuta mineralfyndighet.

Vad sålunda — — — — — och stiftelser.

Tillstånd som nyss nämnts må, där fråga är om utländsk medborgares förvärv av fast egendom samt skäl mot tillståndet icke föreligger med hänsyn till allmänt intresse eller sökandens personliga förhållanden, lämnas av Konungens befallningshavande i det län, där egendomen är belägen, under förutsättning

1. att egendomen utgör bostadsfastighet, avsedd för en eller ett fåtal familjer, eller tomt, lämpad att byggas med ett mindre bostadshus, samt med egendomens förvärvande huvudsakligen avses att bereda bostad åt sökanden och hans familj; eller

2. att sökanden förut ägt svenskt medborgarskap samt med egendomens förvärvande avses att åt honom

¹ Senaste lydelse av 5 § se SFS 1918: 235.

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

bereda utkomst genom jordbruk och han kan antagas komma att själv ägna sig åt detta.

I övriga fall lämnas tillstånd av Konungen.

5 §.

Äskas sådan prövning som i 4 § sägs, eller vill någon jämlikt 1 eller 2 § söka *Konungens* tillstånd att förvärva fast egendom, skall ansökan jämte fångeshandlingen ingivas till Konungens befallningshavande inom tre månader från det fånget skedde. Försittes den tid, eller prövas fall som i 4 § avses icke vara för handen och varder ej heller, om *Konungens* tillstånd sökes, sådant beviljat, vare fånget ogillt.

Sökes Konungens tillstånd, åligger Konungens befallningshavande, såframt ej förvärvet godkännes enligt 4 §, att insända handlingarna jämte eget utlåtande till Konungen.

Äskas sådan prövning som i 4 § sägs, eller vill någon jämlikt 1 eller 2 § söka tillstånd att förvärva fast egendom, skall ansökan jämte fångeshandlingen *eller bestyrkt avskrift därav* ingivas till Konungens befallningshavande inom tre månader från det fånget skedde. Försittes den tid, eller prövas fall som i 4 § avses icke vara för handen och varder ej heller, om tillstånd sökes, sådant beviljat, vare fånget ogillt.

Sökes tillstånd i fall, som enligt vad ovan sägs ankommer på Konungens prövning, åligger Konungens befallningshavande att insända handlingarna jämte eget utlåtande till Konungen.

Över Konungens — — — — — är stadgad.

Närmare föreskrifter — — — — — av Konungen.

Är i — — — — — fast egendom.

7 §.

Fast egendom, som förvärvats enligt vad i 6 § sägs, skall åter avyttras inom sådan tid, att lagfart å fånget kan sökas, förrän tre år förflutit från det den exekutiva auktionen vunnit laga kraft, därest ej dessförinnan de förhållanden, på grund av vilka inroparen icke ägt att utan *Konungens* tillstånd köpa egendomen annorledes än å exekutiv auktion, upphört eller inroparen *erhållit Konungens tillstånd* att behålla egendomen. Har sagda tid av tre år tilländalupit och

Fast egendom, som förvärvats enligt vad i 6 § sägs, skall åter avyttras inom sådan tid, att lagfart å fånget kan sökas, förrän tre år förflutit från det den exekutiva auktionen vunnit laga kraft, därest ej dessförinnan de förhållanden, på grund av vilka inroparen icke ägt att utan tillstånd köpa egendomen annorledes än å exekutiv auktion, upphört eller inroparen *erhållit tillstånd* att behålla egendomen. Har sagda tid av tre år tilländalupit och visas ej att dessförinnan

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

visas ej att dessförinnan nämnda förhållanden upphört eller inroparen erhållit *Konungens* tillstånd att behålla egendomen, då skall, om ej av lagfartsprotokollet framgår, att egendomen är avyttrad, Konungens befallningshavande, med iakttagande av vad i 9 § stadgas, förordna, att egendomen skall säljas å offentlig auktion efter vad nedan sägs. Å sådan auktion må egendomen ej åter inropas av samma köpare. Om vad sålunda stadgats skall erinran införas i det köpebrev, som utfärdas i anledning av den exekutiva auktionen.

nämnda förhållanden upphört eller inroparen erhållit tillstånd att behålla egendomen, då skall, om ej av lagfartsprotokollet framgår, att egendomen är avyttrad, Konungens befallningshavande, med iakttagande av vad i 9 § stadgas, förordna, att egendomen skall säljas å offentlig auktion efter vad nedan sägs. Å sådan auktion må egendomen ej åter inropas av samma köpare. Om vad sålunda stadgats skall erinran införas i det köpebrev, som utfärdas i anledning av den exekutiva auktionen.

Av Konungens — — — — — försålda egendomen.

I avseende å meddelande av tillstånd enligt denna paragraf att behålla fast egendom skall vad i 1 och 2 §§ stadgas om tillstånd att förvärva sådan egendom äga motsvarande tillämpning.

9 §.

Ansökan enligt 7 eller 8 § om tillstånd att behålla inropad fast egendom eller om anstånd med sådan egendoms avyttrande skall sist inom tre år från det den exekutiva auktionen vunnit laga kraft ingivas till Konungens befallningshavande, som med eget utlåtande överlämnar den till Konungen; och skall med förordnande, som enligt 7 § ankommer på Konungens befallningshavande, anstå till dess ansökningen av Konungen prövats.

Ansökan enligt 7 eller 8 § om tillstånd att behålla inropad fast egendom eller om anstånd med sådan egendoms avyttrande skall sist inom tre år från det den exekutiva auktionen vunnit laga kraft ingivas till Konungens befallningshavande, som, i fall där Konungens befallningshavande icke äger själv avgöra ärendet, med eget utlåtande överlämnar ansökningen till Konungen; och skall med förordnande, som enligt 7 § ankommer på Konungens befallningshavande, anstå till dess ansökningen prövats.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1948.

F ö r s l a g

till

L a g

om ändrad lydelse av 4 och 6 §§ lagen den 18 juni 1925 (nr 219) angående förbud i vissa fall för bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom.

Härigenom förordnas, att 4 och 6 §§ lagen den 18 juni 1925 angående förbud i vissa fall för bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

4 §.

Konungen äger — — — — — mindre jordbruk.

Tillstånd till — — — — — till överlåtelsen.

Tillstånd enligt andra eller tredje punkten må, såvitt angår *Nedan-Siljans fögderi med undantag för Kopparbergs och Aspeboda socknar, Ovan-Siljans fögderi, Väster-Dals fögderi med undantag för Säfsnäs socken samt Envikens, Svärdsjö och Svartnäs socknar av Falu fögderi i Kopparbergs län, icke, utan att särskild anledning därtill föreligger, givas till förvärv av mark, som vid skogsåbodelning eller, där sådan ej förekommit, allmänt storskifte avsetts till hemskog och fåbodskog.*

Tillstånd enligt andra eller tredje punkten må, såvitt angår *Nedansiljans och Ovansiljans fögderier, Västerdals fögderi med undantag för Säfsnäs socken samt Bjursås, Äls, Envikens och Svärdsjö socknar av Falu fögderi i Kopparbergs län, icke, utan att särskild anledning därtill föreligger, givas till förvärv av mark, som vid skogsåbodelning eller, där sådan ej förekommit, allmänt storskifte avsetts till hemskog och fåbodskog.*

I fråga — — — — — en fastighet.

Vad enligt — — — — — avstyckade ägovidden.

Tillstånd till — — — — — märkligen försvagas.

6 §.

Äskas sådan prövning, som i 3 § sägs, eller vill bolag, förening eller stiftelse jämlikt 4 eller 5 § söka Konungens tillstånd att förvärva fast egendom, skall ansökan jämte fångeshandlingen ingivas till Konungens

Äskas sådan prövning, som i 3 § sägs, eller vill bolag, förening eller stiftelse jämlikt 4 eller 5 § söka Konungens tillstånd att förvärva fast egendom, skall ansökan jämte fångeshandlingen *eller bestyrkt avskrift*

¹ Senaste lydelse se SFS 1937: 389.

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

befallningshavande inom tre månader från det fånget skedde. För-
sittes den tid eller prövas egendomen icke vara sådan, som i 3 § sägs, och varder ej heller, där Konungens till-
stånd sökes, sådant beviljat, vare fånget ogillt.

därav ingivas till Konungens befall-
ningshavande inom tre månader från
det fånget skedde. För-
sittes den tid
eller prövas egendomen icke vara så-
dan, som i 3 § sägs, och varder ej
heller, där Konungens tillstånd sökes,
sådant beviljat, vare fånget ogillt.

Sökes Konungens — — — — — eller egnahemsnämnd.

Över Konungens — — — — — är stadgad.

Närmare föreskrifter — — — — — av Konungen.

Är i — — — — — fast egendom.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1948.

F ö r s l a g

till

L a g

angående ändrad lydelse av 4 § lagen den 21 december 1945 (nr 872)
om verkställighet av frihetsstraff m. m.

Härigenom förordnas, att 4 § lagen den 21 december 1945 om verkställighet av frihetsstraff skall erhålla följande ändrade lydelse.

*(Gällande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

4 §.

Vid fångvårdsanstalt skall finnas en anstaltsnämnd bestående av styresmannen samt fyra av Konungen utsedda personer, av vilka en skall vara eller hava varit innehavare av domarämbete eller eljest vara lagfaren, en skall vara befattningshavare vid anstalten samt minst en skall äga insikt och erfarenhet rörande social hjälpverksamhet eller liknande arbete. Bland de ledamöter av nämnden som icke äro befattningshavare vid anstalten förordnar Konungen en att vara ordförande. Konungen prövar ock behovet av suppleanter.

Vid fångvårdsanstalt skall finnas en anstaltsnämnd bestående av en av Konungen utsedd ordförande, vilken skall vara eller hava varit innehavare av domarämbete eller eljest vara lagfaren, anstaltens styresman samt tre av länsstyrelsen utsedda personer, av vilka en skall vara befattningshavare vid anstalten samt minst en skall äga insikt och erfarenhet rörande social hjälpverksamhet eller liknande arbete. Konungen utser ersättare för ordföranden. Länsstyrelsen utser i mån av behov suppleanter för övriga ledamöter.

Styresmannen skall — — — — — av ledamot.

Nämnden må — — — — — i övrigt.

Utöver vad — — — — — lämna anstalten.

De ledamöter — — — — — intagnas behandling.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1948.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 20 februari 1948.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, GJÖRES, DANIELSON, VOUGT, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG, WEIJNE, KOCK.

Efter gemensam beredning med chefen för jordbruksdepartementet och statsrådet Danielson anmäler chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg, fråga om *överflyttande av vissa till justitiedepartementet hörande ärenden från Kungl. Maj:t till underordnad myndighet m. m.* samt anför därvid följande.

Efter bemyndigande av Kungl. Maj:t den 6 juni 1947 tillkallade statsrådet Danielson följande personer att utreda möjligheterna av en ytterligare decentralisering inom statsförvaltningen, nämligen landshövdingen Th. Bergquist, tillika ordförande, samt ledamoten av riksdagens första kammare professorn N. Herlitz, statskommissarien B. E. Johnsson, direktören i landskommunernas förbund S. Larsson, statssekreteraren I. Lindell, ledamoten av riksdagens andra kammare hemmansägaren Hj. R. Nilson, landssekreteraren N. O. Åkesson och ledamoten av riksdagens första kammare direktören i tjänstemännens centralorganisation V. Aman. Utredningen, som antagit namnet decentraliseringsutredningen, har den 29 november 1947 dels avlämnat en redogörelse för allmänna synpunkter på frågan om ökad decentralisering inom statsförvaltningen, dels ock överlämnat förslag rörande vissa speciella frågor, av vilka flertalet berörde justitiedepartementets verksamhetsområde.

Decentraliseringsutredningen. Såsom allmänna synpunkter på frågan om decentralisering inom statsförvaltningen har utredningen anfört i huvudsak följande.

Utredningen delade principuppfattningen att decentraliseringsåtgärder borde genomföras på förvaltningsområden, där större utrymme för lokala myndigheters handlingsfrihet lämpligen kunde beredas och leda till förenkling och rationalisering av verksamheten. Tendensen hos statsmakterna att lägga beslutanderätten i förvaltningsärenden å högre myndighet än som kunde anses erforderligt med hänsyn till ärendenas art och omständigheterna i övrigt syntes ingalunda alltid ha varit uttryck för en avsiktlig strävan att centralisera förvaltningen utan ha framgått som en följd av förvaltningens ansvällning samt krigs- och krisförhållandena.

Vid bedömandet av frågan om decentraliseringens omfattning och utsträckning måste hänsyn tagas till en rad olika synpunkter. Svaret å frågan kunde icke givas generellt, utan måste bliva beroende av en bedömning för varje särskild ärendesgrupp av vilken myndighet som, med hänsyn till förvaltningen i dess helhet och omständigheterna i det särskilda fallet, kunde antagas administrera ärendena på det mest ändamålsenliga sättet. Med hänsyn till att den nuvarande ärendesfördelningen inom förvaltningen verkställdes under trycket av en allmän centraliseringstendens, torde emellertid den huvudlinjen böra uppställas, att decentralisering borde ske icke blott om påtagliga fördelar därigenom vunnas i det särskilda fallet, utan även om det endast kunde sägas, att handläggning av ärendena av underordnade organ skulle med hänsyn till alla föreliggande omständigheter vara lika ändamålsenlig som central handläggning.

Som avgörande skäl för central handläggning av viss ärendesgrupp hade ofta åberopats vikten och intresset av att upprätthålla en enhetlig tillämpning av gällande bestämmelser. Ehuru detta i och för sig kunde vara väsentligt, borde däremot vägas fördelarna av att den beslutande myndigheten ägde direkt kännedom om de lokala förhållandena och de speciella omständigheterna i det särskilda fallet. Därtill komme risken av att enhetlighetsstråvan ledde till en schablonmässig prövning. Faran av decentralisation ur förevarande synpunkt kunde begränsas genom centralt utfärdade råd och anvisningar, vägledande beslut i besvärsmål, konferenser eller kurser för tjänstemän samt publicering av beslut i principiella frågor.

Decentraliseringsutredningen påpekar i anslutning härtill att genom centralt utfärdade råd och anvisningar ofta kunde övervinnas nackdelar som bestode i svårigheter att för ärendenas beredande lokalt tillgå erforderlig sakkunskap. Utredningen fortsätter.

Centraliserad beslutanderätt kunde i vissa fall vara betingad av kravet på rättssäkerhet. Även i frågor berörande den ekonomiska förvaltningen påkallades ofta central handläggning, särskilt om det kunde befaras att underordnad myndighet skulle vara benägen att i första hand tillvarata orts- eller eljest speciella intressen. Emellertid kunde det ofta vara tillräckligt att den centrala myndigheten bestämde den allmänna utgiftsramen eller de ändamål, för vilka medlen finge användas.

Vid bedömning av lämpligheten av en decentraliseringsåtgärd kunde man icke bortse från de organisatoriska konsekvenserna därav. En decentralisation behövde icke alltid betyda ökade arbetsuppgifter för den myndighet, till vilken ärendena flyttades, i synnerhet icke om myndigheten regelmässigt avgivit yttranden i ärendena. I andra fall kunde uppenbarligen en arbetsökning inträda. Den lättnad i arbetsbelastningen som vunnas för den överordnade myndigheten motsvarades icke alltid av en begränsning i dennas organisation. I många fall utjämnades den genom ökade krav å beredningen av kvarliggande mera väsentliga ärenden.

Utredningen anser att för decentralisering tala ytterligare bland annat följande särskilda synpunkter.

De lokala organen gäves större handlingsfrihet och självbestämmanderätt. Förfarandet bleve därmed snabbare, och bättre personlig kontakt kunde vinnas mellan allmänheten och den beslutande myndigheten. Genom underordnad myndighets beslutanderätt minskades även skriftligheten i förhållandet mellan de olika förvaltningsorganen och det nu mycket omfattande

remissförfarandet kunde begränsas. En väsentlig anledning att eftersträva ökad handlingsfrihet för underordnade organ vore vidare, att starkt centraliserad handläggning av förvaltningsärendena medförde att dessa organs uppgifter huvudsakligen begränsades till avgivande av yttranden samt verkställighet och strikt tillämpning av fattade principbeslut. Den ensidighet i arbetet som därigenom uppkomme kunde lätt medföra, att de underordnade organen finge mindre intresse för sitt arbete, vilket kunde påverka deras initiativförmåga samt öka riskerna för att tjänstemännen bleve paragrafryttare och bokstavstolkare.

Ett visst berättigande hade den uppfattningen att ökad decentralisering skulle innebära ökad rättssäkerhet därigenom att en sökande, som fått avslag hos ett lokalt organ, hade större möjligheter än förut att i besvär hos överordnad myndighet argumentera i saken och förebbringa ytterligare utredning rörande relevanta omständigheter. Om ärenden i stor utsträckning kunde förväntas besvärsvägen bringas under överordnad myndighets prövning, kunde dock anledning föreligga att icke genomföra decentraliseringen. Emellertid visade ofta besvärsmålens procentuella omfattning nedgående tendens sedan den lokala myndigheten vunnit erfarenheter inom området och den överordnade meddelat prejudicerande beslut i besvärärenden.

Utredningen framhåller slutligen att det vore av betydelse att högre myndigheter genom befrielse från mindre väsentliga ärenden gäves tillfälle att med större kraft ägna sig åt de kvarstående mera väsentliga uppgifterna. För de underordnade organen möjliggjorde decentraliseringen, om den utsträcktes till kommunala organ, bättre utnyttjande av de medborgerliga krafterna, vilka alltid utgjort en av hörnpelarna i den svenska förvaltningen.

Departementschefen. Till de sålunda av decentraliseringsutredningen anförda allmänna synpunkterna på frågan om decentralisering inom statsförvaltningen kan jag i allt väsentligt giva min anslutning. Med utgångspunkt från denna allmänna uppfattning övergår jag alltså till att behandla vissa speciella frågor om decentralisering inom justitiedepartementets verksamhetsområde, beträffande vilka utredningen framlagt förslag.

I.

Dispens från vissa hinder mot äktenskap.

Gällande bestämmelser. Giftermålsbalkens 2 kap. innehåller bestämmelser om hinder mot äktenskap. Vissa av dessa hinder äro absoluta medan andra äro dispensabla. Bland sistnämnda hinder märkas de i kapitlets 1, 5, 6, 8 och 9 §§ föreskrivna, från vilka hinder Konungen äger meddela dispens. Sålunda må enligt 1 § man under tjuguettt år eller kvinna under aderton år ej träda i äktenskap utan Konungens tillstånd. I 5 § stadgas, att den, som är sinnessjuk eller sinnesslö, ej må ingå äktenskap, med mindre Konungen finner skäligt tillåta äktenskapet. Ej heller må — jämlikt 6 § — den, som är behäftad med fallandesot, vilken härrör av övervägande inre orsaker, eller med könssjukdom i smittosamt skede, ingå äktenskap, med mindre Konungen finner skäligt tillåta äktenskapet. Enligt 8 § må mel-

lan ett syskon och det andras avkomling äktenskap ej utan Konungens tillstånd ingås. Slutligen är i 9 § föreskrivet, att äktenskap ej må slutas mellan dem, av vilka den ene varit gift med den andres släkting i rätt upp- eller nedstigande led, med mindre Konungen finner skäligt tillåta äktenskapet. Finnes barn i det tidigare äktenskapet, må tillstånd meddelas allenast om hänsyn till barnet ej talar däremot.

Ifrågavarande bestämmelser äro betingade i första hand av arvsbiologiska samt beträffande 9 § och i viss mån 8 § av etiska synpunkter. Därutöver giva de naturligtvis även uttryck för ekonomiska, socialpolitiska och andra samhällseliga överväganden. Bestämmelsernas införande ha i någon mån inneburit en skärpning men också i vissa avseenden en lindring i tidigare gällande bestämmelser, det senare i huvudsak genom utvidgning av dispensmöjligheterna. Skärpningen bestod bland annat i höjning av äktenskapsåldern för kvinna.

Decentraliseringsutredningen. I särskild promemoria den 29 november 1947 rörande decentralisering av ärenden angående dispens från vissa hinder mot äktenskap har decentraliseringsutredningen inledningsvis framhållit följande. Ur decentraliseringssynpunkt kunde bestämmelserna om äktenskapshinder uppdelas i två grupper, å ena sidan hindren enligt 2 kap. 1 § giftermålsbalken och å andra sidan de övriga. De skäl som möjliggjorde dispens från bestämmelserna angående äktenskapsåldern vore av något annan art än i övriga fall och vidare vore antalet ansökningar enligt 1 § det alldeles övervägande. Äktenskapshindren enligt 5, 6, 8 och 9 §§ vore i långt högre grad än åldershindret betingade av rashygieniska, medicinska samt etiska överväganden. Gemensamt för dessa hinder vore, att för dispens därifrån oftast förutsattes ingående undersökningar och överväganden av medicinsk art. Dessa undersökningar torde också, undantagandes vid hindret könssjukdom, i allmänhet för utronande av arvsanlagen komma att omfatta utom den eller de direkt berörda jämväl föräldrar och andra nära släktingar. Beträffande svågerlagshindret enligt 9 § föreläge givetvis inga medicinska skäl. Detta hinder grundade sig uteslutande på etiska överväganden.

I fråga om den sakliga prövningen av dispensansökningarna har decentraliseringsutredningen beträffande åldershindren hänvisat till ett uttalande av lagberedningen angående den utredning som borde förebringas i dessa ärenden samt framhållit att en stadgad, allmänt känd praxis utbildat sig. Ynglings ansökan att före tjuget års ålder få ingå äktenskap brukade sålunda utan vidare bifallas, om den åtföljdes av dels prästbetyg, visande att sökanden uppnått aderton år, dels tillstyrkande från sökandens föräldrar, dels ock bevis att sökanden hade utväg att försörja sig och hustru. Däremot påfordrades, enligt vad utredningen vidare framhöll, i ärenden enligt 5, 6 och 8 §§ regelmässigt en mera vidlyftig utredning. Sålunda torde det undantagslöst vara nödvändigt att inhämta utlåtande av medicinalstyrelsen och eventuellt även annan vetenskaplig expertis. I dessa fall gällde det städse

att väga den enskildes och honom närståendes i och för sig berättigade önskan om ett visst äktenskap mot samhällets större eller mindre krav på dess förhindrande. Utredningen i ärenden enligt 9 § torde jämväl böra göras tämligen ingående, i varje fall då barn i tidigare äktenskapet funnes. Prövningen i dessa ärenden torde som regel bliva av ganska grannlaga natur. Vid riksdagsbehandlingen av frågan om dispensrätt enligt 9 § hade första lagutskottet uttalat bland annat, att dispens icke borde meddelas annat än då synnerliga skäl talade därför.

Decentraliseringsutredningen påpekade, att lagberedningen i sitt betänkande den 15 september 1913 med förslag till lag om äktenskaps ingående och upplösning icke syntes ha diskuterat något alternativ till dispensrättens förläggande hos Kungl. Maj:t. Ej heller eljest syntes så ha skett i samband med föreskrifternas tillkomst. Emellertid hade i betänkandet så till vida gjorts en skillnad mellan dispens från åldershindret och från övriga hinder, att lagberedningen i fråga om hindren enligt 6 och 8 §§ uttalat, att då dispensrätten skulle tillkomma Konungen, det icke syntes behövt eller lämpligt att om dess utövning giva bindande föreskrifter i vidare mån än som skett genom bestämmelsen att dispens finge avse allenast visst giftermål. Detta uttalande berörde visserligen icke hindren enligt 5 och 9 §§, då lagberedningens förslag här icke upptog någon dispensrätt. Sådan infördes först genom lagar den 8 juni 1945 respektive den 16 maj 1947. Uttalandet syntes dock få anses tillämpligt även för sistnämnda båda fall.

I sin promemoria föreslog decentraliseringsutredningen, att dispensrätten enligt 1 § skulle överflyttas på länsstyrelserna samt dispensrätten enligt 5 och 6 §§ på medicinalstyrelsen. Som skäl härför anfördes följande.

Decentraliseringsutredningen finner det framgå, att ärendena enligt 1 § torde vara av den art, att det icke synes sakligt påkallat att betunga Kungl. Maj:t med dem. Då de därjämte förekomma i sådant antal, att deras överflyttande från Kungl. Maj:t skulle bereda en märkbar lättnad i justitiedepartementets arbetsbörda, torde en dylik åtgärd böra övervägas. Utredningen har icke funnit lämpligt att i stället föreslå annan central myndighet, då därmed någon fördel för sökandena eller i fråga om ärendenas behandling icke skulle ernås. Såsom beslutande myndighet i dessa ärenden torde däremot länsstyrelserna vara lämpade. Därigenom erbjudas lättare tillfällen till personlig kontakt mellan de sökande och dem, som handlägga deras ärenden. Möjligen erforderliga kompletterande utredningar torde också kunna verkställas enklare och utan onödig omgång.

I fråga om de övriga dispensärendena synes en skillnad böra göras mellan å ena sidan ärenden enligt 5 och 6 §§ och å andra sidan ärenden enligt 8 och 9 §§. Vid prövning av dispensfrågor enligt de båda förstnämnda paragraferna intaga de medicinska övervägandena en så central plats, att man med hänsyn härtill bör kunna överlämna prövningsrätten i dessa fall till medicinalstyrelsen. Genom den av 1947 års riksdag beslutade omorganisationen av medicinalstyrelsen har medicinalstyrelsen med inrättandet av den socialpsykiatriska nämnden tillförts ett organ, som torde vara särskilt lämpat att handlägga vissa frågor av ifrågavarande art. I propositionen nr 67 till 1947 års riksdag angående sagda omorganisation nämner föredragande departementschefen bland de ärenden, som böra handläggas av den socialpsykiatriska nämnden, jämväl frågor om utlåtanden i ärenden angå-

ende tillstånd att ingå äktenskap. Visserligen kan mot den föreslagna anordningen med beslutanderätt i dessa fall hos medicinalstyrelsen möjligen invändas, att medicinalstyrelsen kunde vara benägen att tillmäta de rent medicinska synpunkterna större vikt än som med hänsyn till samtliga omständigheter i det enskilda fallet vore rimligt. Då emellertid vid avslag å dispensansökan ärendet genom besvär kan dragas under Kungl. Maj:ts prövning, synes denna invändning icke böra tillmätas större betydelse.

Beträffande ärenden angående dispens enligt 8 och 9 §§ ansåg sig utredningen icke böra föreslå någon förändring, huvudsakligen beroende på dels att ärendenas antal torde bli tämligen obetydligt och det då kunde vara av värde att taga vara på den erfarenhet och praxis vid ärendenas behandling, som möjliggjordes genom deras centralisering, dels ock att ärendenas fåtalighet gjorde att deras överflyttning icke syntes innebära någon nämnvärd fördel ur departementets synpunkt.

Yttranden. Över promemorian ha efter remiss yttranden avgivits av överståthållarämbetet, länsstyrelserna i samtliga län med undantag av Kronobergs och Örebro, medicinalstyrelsen, domkapitlena i Uppsala ärkestift samt Lunds och Skara stift ävensom medicinska fakulteten vid universitetet i Uppsala.

Decentraliseringsutredningens förslag har tillstyrkts eller lämnats utan erinran i samtliga yttranden med undantag av dem som avgivits av nedan nämnda tre länsstyrelser.

Länsstyrelsen i Södermanlands län har tillstyrkt förslaget såvitt avsåge överflyttande av dispensärenden enligt 1 § till länsstyrelserna men i övrigt anfört följande.

De föreslagna reformerna böra syfta till att förenkla förvaltningsförfarandet i den rättssökande allmänhetens och förvaltningsmyndigheternas gemensamma intresse. Ett genomförande av utredningens nu framlagda förslag skulle innebära, att dispensförfarandet enligt 2 kap. giftermålsbalken komme att splittras upp med avgörandet förlagt på tre olika håll. Det kan ifrågasättas, huruvida en sådan anordning komme att tjäna det ovan antydda syftet till förenkling. Framför allt för allmänhetens del torde de föreslagna ändringarna innebära, att dispensförfarandet enligt 2 kap. giftermålsbalken bleve onödigt invecklat genom att man vid olika dispensanledningar hade att vända sig till olika myndigheter, eventuellt till flera myndigheter i samma dispensfall.

Beträffande den ifrågasatta överflyttningen från Kungl. Maj:t till medicinalstyrelsen av dispensärenden enligt 2 kap. 5 och 6 §§ giftermålsbalken ställer sig länsstyrelsen tveksam. Givetvis är det av stor vikt, att den medicinska sakkunskapen i desa ärenden tillförsäkras tillbörligt inflytande, men detta utgör enligt länsstyrelsens uppfattning icke tillräckligt skäl för att avgörandet bör överflyttas till medicinalstyrelsen. Ur de synpunkter länsstyrelsen ovan utvecklade skulle det därför vara önskvärt, att beslutanderätten i alla övriga dispensärenden än enligt 2 kap. 1 § giftermålsbalken allt fortfarande bibehålles hos Kungl. Maj:t. Därest emellertid decentralisationssyftet tillmätes sådan betydelse, att en dylik lösning icke anses lämplig, skulle den av länsstyrelsen förordade minskningen av antalet dispensmyndigheter i stället kunna vinnas på det sätt att jämväl prövning av

dispens enligt 8 och 9 §§ överlämnades till länsstyrelserna. Några starkare betänkligheter häremot synas länsstyrelsen icke behöva möta.

Länsstyrelsen i Västmanlands län har likaledes tillstyrkt att ärenden angående dispens enligt 1 § överflyttas till länsstyrelserna men funnit övertygande skäl icke ha anförts för en uppdelning av övriga dispensärenden på sätt i promemorian föreslagits. Att handläggningen av ärenden enligt 8 och 9 §§ även i fortsättningen borde bibehållas hos Kungl. Maj:t syntes klart. Länsstyrelsen ifrågasatte emellertid om icke även ärenden enligt 5 och 6 §§ borde förbehållas Kungl. Maj:t. Man kunde icke bortse ifrån att överväganden av omständigheter av annan art än de medicinska spelade eller borde spela en väsentlig roll härvidlag. Vidare syntes antalet dylika ärenden knappast vara så stort, att en överflyttning skulle innebära någon mera betydande lättnad i arbetsbördan för departementets del. Slutligen vore det av ett visst intresse, att handläggningen av frågor, tillhörande ett och samma rättsinstitut, icke onödigtvis splittrades genom en uppdelning av ärendena på ett flertal olika myndigheter.

Länsstyrelsen i Malmöhus län har även biträtt utredningens uppfattning att ärenden rörande dispens från åldershinder lämpligen skulle kunna anförtras åt länsstyrelserna. Emellertid har länsstyrelsen anmärkt att i fall, då ålders- och sjukdomshinder sammanträffade, dispensfrågan skulle få prövas av såväl länsstyrelse som medicinalstyrelsen. Det kunde visserligen enligt länsstyrelsens mening icke anses tillfredsställande med två beslutande myndigheter i ett och samma ärende, men med hänsyn till det ringa antalet dylika fall torde denna olägenhet sakna nämnvärd praktisk betydelse. Slutligen uttalade länsstyrelsen, att ehuru den av utredningen föreslagna vägen syntes framkomlig, det dock enligt länsstyrelsens mening borde övervägas om icke *domstolarna* kunde utgöra dispensmyndighet. Här om har länsstyrelsen yttrat följande.

Utredningen synes icke ha till prövning upptagit frågan huruvida åt domstolarna kunde uppdragas att avgöra dispensärendena. Enligt länsstyrelsens mening torde dock vissa skäl kunna andragas för en sådan ordning. Domstolarna ha ju redan nu att träffa avgöranden om en mängd familjerättsliga förhållanden. I ännu högre grad än länsstyrelserna, medicinalstyrelsen och Kungl. Maj:t böra underrätterna ha möjlighet till kontakt med sökandena och att, bland annat genom nämnden, införskaffa upplysningar angående de personliga förhållanden, som kunna vara av betydelse. Domstolarna kunna vidare likaväl som någon annan myndighet sörja för utredning genom medicinska och övriga sakkunniga. Såsom ytterligare ett skäl för den av länsstyrelsen nu ifrågasatta anordningen med domstolarna som dispensmyndighet kan åberopas utredningens eget påpekande, att medicinalstyrelsen vid sin prövning av dispensärendena möjligen kan bliva benägen att tillmäta de rent medicinska synpunkterna större vikt än som med hänsyn till samtliga omständigheter i det enskilda fallet är rimligt. Länsstyrelsen anser, att större garantier för ett allsidigt bedömande föreligga vid en domstolsprövning.

Medicinalstyrelsen, som icke haft något att erinra mot utredningens förslag, har påpekat att medicinalstyrelsens beslutanderätt då det gällde dis-

pens i anledning av sinnessjukdom, sinnesslöhet och fallandesot borde utövas av styrelsens socialpsykiatriska nämnd men att då fråga vore om äktenskapshinder på grund av könssjukdom anledning saknades att uppdraga dispensrätten åt denna nämnd, vilken icke företrädde den för dessa ärenden erforderliga sakkunskapen, varför desamma borde avgöras av generaldirektören. Vidare har styrelsen framhållit att, då Kungl. Maj:t såsom villkor för dispens att ingå äktenskap vid sinnessjukdom, sinnesslöhet och fallandesot ofta plägat föreskriva sterilisering av den dispens sökande, styrelsen förutsatte att sådan rätt jämväl tillerkändes styrelsen, varom uttryckligt stadgande borde meddelas.

Departementschefen. Ärenden angående dispens från vissa olika i 2 kap. giftermålsbalken föreskrivna hinder mot ingående av äktenskap ankomma enligt gällande bestämmelser på Kungl. Maj:ts prövning. Att dessa ärenden handläggas av en och samma myndighet innebär självfallet vissa fördelar. Detta synes dock ej behöva hindra, att en del av förevarande ärenden överflyttas från Kungl. Maj:t till annan myndighet. Någon menlig inverkan på rättssäkerheten eller oenhetlig lagtillämpning synes knappast vara att befara därav, i synnerhet som ärendena böra kunna av sökanden besvärsvägen underställas Kungl. Maj:ts prövning. De olägenheter som kunna uppstå genom att ärendena splittras på ett flertal myndigheter torde icke vara av nämnvärd betydelse, helst som fall, då dispens måste sökas från mer än ett av de föreskrivna äktenskapshindren, erfarenhetsmässigt äro mycket sällsynta.

Ärenden angående dispens från de i 1 § av kapitlet stadgade åldershindren torde, såsom decentraliseringsutredningen anfört, till sin art knappast vara sådana att det är sakligt påkallat att de avgöras av Kungl. Maj:t. Med hänsyn till mängden av sådana ärenden skulle ett överflyttande av dem till annan myndighet medföra en icke ringa lättnad i arbetsbördan för justitiedepartementet. Ej heller ärenden om äktenskapstillstånd jämlikt 5 eller 6 § för den som är sinnessjuk eller sinnesslö eller är behäftad med fallandesot eller könssjukdom torde vara av sådan beskaffenhet att de kräva Kungl. Maj:ts prövning.

Vid övervägande av frågan till vilken myndighet nu berörda dispensärenden i händelse av decentralisering böra överflyttas synes först böra fastslås att det med hänsyn till ärendenas beskaffenhet torde få anses lämpligare att deras avgörande ankommer på administrativ myndighet än på domstol. Jag kan därför icke ansluta mig till det av länsstyrelsen i Malmöhus län framförda förslaget om ärendenas överflyttning till domstolarna.

I likhet med utredningen anser jag länsstyrelserna väl lämpade att i fortsättningen avgöra ärenden angående dispens från åldershindren. Prövningen bör i varje särskilt fall ankomma på länsstyrelsen i det län där den underårige har sitt hemvist. Därest båda kontrahenterna äro i förevarande hänseende underårige och, undantagsvis, äga hemvist inom skilda län, bör uppenbarligen samråd äga rum mellan länsstyrelserna. Såsom utredningen

framhållit har beträffande dispenserna från åldershindren utbildat sig en stadgad och allmänt känd praxis. Det torde kunna förväntas att länsstyrelserna komma att vid sin dispensprövning följa de riktlinjer som sålunda genom lagtillämpningen blivit uppdragna.

Avgörandet av dispensärenden enligt 5 och 6 §§ synes av skäl som utredningen anfört lämpligen kunna uppdragas åt medicinalstyrelsen. Genom den nyligen inrättade socialpsykiatriska nämnden har styrelsen erhållit ett organ som torde vara väl ägnat att handlägga sådana fall, där även andra synpunkter än de medicinska måste vinna stort beaktande.

I fråga om principerna för dispensprövningen avses ej någon ändring i förhållande till nuvarande praxis. För att närmare belysa några sidor av denna prövning vill jag framföra vissa synpunkter. I proposition nr 77 till 1945 års riksdag, genom vilken förslag framlades till den nu gällande bestämmelsen om möjlighet för sinnessjuka och sinnesslöa att erhålla tillstånd att ingå äktenskap, uttalade dåvarande departementschefen bland annat, att dispens syntes böra komma i fråga främst för vissa jämförelsevis högtstående sinnesslöa, för vilka ej sällan ett äktenskap kunde innebära ett gott stöd och underlätta vederbörandes anpassning till samhällslivet. Det vore enligt departementschefens mening ej möjligt att fullständigt avgränsa de fall i vilka dispens skulle kunna beviljas; frågan måste prövas med beaktande av omständigheterna i varje särskilt fall, därvid dock måste gälla att dispens icke borde komma i fråga beträffande sådan sinnessjuk eller sinnesslö som icke kunde anses besitta rättslig handlingsförmåga. Medlemmen av medicinalstyrelsens vetenskapliga råd professorn N. von Hofsten hade i yttrande ifrågasatt en eftergift i kravet på rättslig handlingsförmåga för den händelse i förevarande avseende skulle tillämpas samma rättskapacitetsbegrepp som i fråga om sterilisering, vid vilken åtgärd rättslig inkapacitet brukat anses föreligga intill en intelligensålder av ungefär 12 år. Departementschefen förklarade sig anse någon eftergift av detta krav icke vara möjlig men ville framhålla att frågan, huruvida vederbörande besatte rättslig handlingsförmåga, enligt allmänna grunder skulle bedömas med hänsyn till den rättshandling som vore i fråga, i detta fall ingående av äktenskap. Förevarande krav syntes sålunda väsentligen ha samma innebörd som det i den danska lagen uppställda kravet på förmåga att bedöma äktenskapets betydelse.

Enligt vad som framgått av utredningen i dispensärenden, som varit föremål för Kungl. Maj:ts prövning under de år som nu förflutit efter lagändringen, ha nämnda uttalanden rörande kravet på rättslig handlingsförmåga i vissa fall vållat osäkerhet. Stundom synes alltför stor vikt ha tillmätts de resultat i fråga om intelligensåldern som uppnåtts vid testning sålunda att, om den uppmätta intelligensåldern legat under en viss nivå, hinder antagits böra föreligga mot tillstånd till äktenskapet även om sökanden visat god anpassning till samhällslivet samt arvsbiologiska risker varit uteslutna exempelvis på grund av sterilisering.

Då för dispens uppställs krav på rättslig handlingsförmåga hos sökanden, innebär detta givetvis att utvecklingen av hans förstånd måste ha nått

en viss minimigräns. Det bör emellertid beaktas, att här icke är fråga om sökandens förmåga att fatta innebörden eller bedöma följderna av rättshandlingar i allmänhet och särskilt ej av mera invecklade sådana. Vad som bör krävas synes vara, att han har förmåga att förstå vad det innebär att han ingår äktenskapet och fatta vilka anspråk som därigenom ställas på honom. Särskilt då fråga är om legalisering av en redan bestående sammanlevnad, under vilken vederbörande kanske visat att han kan väl anpassa sig till samhällslivet och brukliga levnadsvanor, torde redan de faktiska förhållandena utgöra vittnesbörd om att han förstår innebörden av den rättshandling, vilken han begär tillstånd att företaga. Även i andra fall bör ådagalagd förmåga till social anpassning och ordnade levnadsförhållanden tillmätas stor vikt.

I enlighet med vad nu sagts bör följaktligen vid bedömande av dispens sökandes rättsliga handlingsförmåga huvudvikten fästas vid hans omdöme i fråga om äktenskapet och betydelsen därav. En utredning om hans allmänna intelligensålder kan vara till nytta vid denna prövning men bör endast få tjäna som ett hjälpmedel.

Över huvud taget är det angeläget, att i dessa dispensfrågor göres en allsidig och ingående prövning av skälen för och emot de tillämnade äkten- skapen. Förutom medicinska och arvsbiologiska synpunkter måste bl. a. humanitära och sociala hänsyn beaktas. I många fall kunna dylika hän- syn med större eller mindre styrka tala till förmån för dispens, t. ex. för att legalisera en fast förbindelse och giva redan födda barn inomäktenskap- lig ställning. Men det är också tydligt, att exempelvis humanitära skäl kun- na åberopas i motsatt riktning, såsom då sökandens sjukdom medför såda- na karaktärs- eller lynnesdrag som göra sammanlevnaden med andra ma- ken svår för denne.

Därest i enlighet med vad av mig förordats dispensprövningen i fall som avses i 5 och 6 §§ uppdrages åt medicinalstyrelsen, synes det utan att sär- skilt stadgande därom meddelas vara klart att medicinalstyrelsen äger att — i överensstämmelse med hittills av Kungl. Maj:t tillämpad praxis — där så finnes påkallat såsom villkor för dispens föreskriva sterilisering.

Beträffande ärenden angående dispens enligt 8 och 9 §§ delar jag decentraliseringsutredningens uppfattning att dessa icke lämpligen böra överflyttas från Kungl. Maj:t till annan myndighet.

I överensstämmelse med det nu sagda vill jag förordas att sådan ändring vidtages i 2 kap. 1, 5 och 6 §§ giftermålsbalken att prövningen av dispens- ärenden som avses i nämnda lagrum överflyttas till länsstyrelserna respektive medicinalstyrelsen. Som följd härav torde även böra genomföras vissa ändringar i 3 kap. 2 § 2, 4 och 5 mom. samt 10 kap. 2 § giftermålsbalken, i vilka lagrum hänvisning nu sker till Konungens dispensrätt. I en ny para- graf i 2 kap., betecknad 13 §, torde intagas bestämmelse om rätt att hos Konungen (i statsrådet) anföra besvär över beslut av länsstyrelse och me- dicinalstyrelsen i dispensärenden som enligt förslaget skola ankomma på dessa myndigheters prövning.

De nya bestämmelserna torde böra träda i kraft den 1 juli 1948.

II.

Dispens från vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom.

Gällande bestämmelser. Föreskrifter angående inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom äro meddelade i flera författningar. De viktigaste av dessa äro lagen den 30 maj 1916 (nr 156) om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom eller gruva eller aktier i vissa bolag, lagen den 18 juni 1925 (nr 219) angående förbud i vissa fall för bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom samt lagen den 21 december 1945 (nr 805) om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet.

Kungl. Maj:t äger enligt de tre nämnda lagarna meddela dispens från i lagarna stadgade förbud. Dessa dispensärenden beredas beträffande 1916 års lag i justitiedepartementet och beträffande de båda övriga lagarna i jordbruksdepartementet.

Enligt 1 § i *1916 års lag om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom eller gruva eller aktier i vissa bolag* må utländsk medborgare — liksom utländska bolag, föreningar, andra samfälligheter och stiftelser — ej utan Konungens för särskilt fall givna tillstånd här i riket förvärva fast egendom eller förvärva eller bearbeta inmutad mineralfyndighet eller idka gruvdrift, ej heller i något fall härstädes inmuta mineralfyndighet.

I enahanda syfte att förhindra utländskt inflytande över förvaltandet av våra naturrikedomar föreskrives i lagens 2 §, att svenskt handelsbolag, vari finnes utländsk bolagsman, svenskt aktiebolag, vars aktiebrev må ställas till innehavaren, eller svensk ekonomisk förening ej må här i riket förvärva fast egendom, inmuta mineralfyndighet, förvärva eller bearbeta inmutad mineralfyndighet eller idka gruvdrift, utan att Konungen för särskilt fall givit bolaget eller föreningen tillstånd därtill. Motsvarande stadgande gäller även för svenskt aktiebolag vars aktiebrev skola vara ställda till viss man, om icke i bolagsordningen intagits förbehåll av i lagen angivet innehåll. Ändring av bolagsordning, i vad den innefattar sådant förbehåll, må ej vidtagas utan Konungens medgivande.

Från lagens tillämpning beträffande svenskt bolag eller svensk förening äro enligt 4 § undantagna hus, tomt, upplagsplats, mindre stenbrott, mindre grus- eller lertag, mindre vattenfall, mindre torvmosse eller dylikt, om egendomen av vederbörande länsstyrelse prövas vara behöflig för bolagets eller föreningens verksamhet.

Ansökan om Konungens tillstånd enligt lagen skall ingivas till länsstyrelsen, som har att med eget utlåtande översända handlingarna till Konungen.

I *1925 års lag angående förbud i vissa fall för bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom* uppställles ett allmänt sådant förbud beträffande fast egendom å landet eller i stad utanför det till bebyggande planlagda

området. Undantag göres dock för sådan egendom, som prövas äga sitt huvudsakliga värde i åbyggnaden eller huvudsakligen vara avsedd till tomt, upplagsplats, idrottsplats eller dylikt eller att nyttjas till stenbrott, grus- eller lertag eller utgöra torvmosse, vattenfall, fiske eller annan dylik lägenhet eller vara av beskaffenhet att böra skyddas på grund av säregen natur eller fornlämning eller av liknande anledning. Prövning, som nu sagts, ankommer på länsstyrelsen i det län, där egendomen är belägen.

Från förbudet enligt lagens huvudregel äger Konungen meddela dispens. Därvid gäller som regel (5 §), att dispens må medgivas på grund av särskilda omständigheter. I vissa i lagen angivna fall (4 §) må Konungen emellertid meddela dispens utan att särskilda omständigheter föreligga. Detta är fallet om egendomen vid lagens ikraftträdande ägdes av bolag eller ekonomisk förening och sedermera alltjämt tillhört dylik samfällighet, om egendomen utgör fastighet, därav icke någon del lämpligen kan nyttjas för jordbruk, om egendomen icke erfordras såsom stödskog eller odlingsområde eller om förvärvet sker i ändamål att tillgodose skogsvårds-, bostads- eller egnahemsintresse.

Ansökan om dispens från det allmänna förbudet skall ingivas till länsstyrelsen, som har att jämte eget utlåtande insända handlingarna till Kungl. Maj:t. Innan utlåtande avgives skall länsstyrelsen, där det ej av särskild anledning finnes icke vara erforderligt, över ansökningen höra kommunalnämnden i orten eller annan kommunal myndighet samt annan nämnd eller myndighet, som kan antagas äga kännedom om förhållandena, såsom hushållningssällskapets förvaltningsutskott eller egnahemsnämnd.

I förarbetena till lagen berördes frågan om vilken myndighet, som borde vara den tillståndsprövande, endast i korthet av föredragande departementschefen. Han upptog därvid frågan endast beträffande den prövning, som enligt lagen må ske utan att särskilda omständigheter skola föreligga, och uttalade därom att det icke borde ifrågakomma att förlägga denna prövning till lokala myndigheter. För upprätthållandet av en konsekvent praxis vore det enligt hans mening av vikt, att beslutanderätten även i dessa fall tillkomme Kungl. Maj:t.

Enligt 1945 års lag om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet gäller, att utan Konungens tillstånd ej någon äger, där annat icke följer av vad i lagen stadgas, genom köp eller byte förvärva jordbruksfastighet, vars värde överstiger 5 000 kronor.

I propositionen nr 336 till 1945 års riksdag med förslag till sistnämnda lag anförde föredragande departementschefen bland annat att varje förvärv, om vars tillåtlighet tvekan kunde råda, borde bli föremål för prövning av Kungl. Maj:t. Härigenom komme risken för olikartat bedömande av likartade fall att undgås, varjämte en viss överensstämmelse med bolagsförbudslagens prövningsförfarande vunnos.

Decentraliseringsutredningen. I promemoria den 29 november 1947 rörande decentralisering av ärenden angående dispens från vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom har decentraliseringsutredningen fram-

hållit, att motiv för centralisering av dispensprövningen enligt nu angivna lagar torde ha varit fördelen eller nödvändigheten av enhetlig rättstillämpning. Den mening, som uppenbarligen tidigare varit rådande och enligt vilken Kungl. Maj:t allena kunde beklädas med dispensbefogenhet såvitt anginge utlännings jordförvärv, finge enligt utredningens uppfattning numera anses tillhöra en förgången tid. Med hänsyn härtill och till den särskilt vid förarbetena till 1945 års lag om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet allmänt antagna uppfattningen att ärenden angående tillstånd till jordförvärv i ganska vidsträckt omfattning borde kunna prövas av underordnad myndighet, ansåge decentraliseringsutredningen att frågan om lämpligaste dispensmyndighet borde upptagas till omprövning. Enligt vad utredningen inhämtat avsåges att i samband med förlängning av giltighetstiden för 1945 års lag förlägga dispensprövningen till lantbruksnämnderna. Då önskemålen om decentralisering därigenom beaktats syntes frågan för utredningens del beträffande denna lag tills vidare kunna avföras. Däremot ville utredningen i övrigt föreslå vissa förändringar, nämligen

dels *beträffande 1916 års lag* sålunda att tillstånd enligt lagen till förvärv av fast egendom skulle meddelas av länsstyrelsen, då egendomens värde icke överstege 50 000 kronor,

dels ock *beträffande 1925 års lag* sålunda att länsstyrelsen skulle pröva fråga om tillstånd enligt 4 § så ock enligt 5 §, där egendomens värde icke överstege 50 000 kronor.

Såsom skäl för dessa förslag har utredningen anfört i huvudsak följande.

Det är uppenbart att en sådan enhetlig tillämpning av dispenserreglerna enligt 1916 och 1925 års lagar icke är önskvärd, som skulle innebära bortseende från olika förhållanden och förutsättningar inom skilda delar av landet. De olägenheter, som brister i enhetligheten vid en decentralisering till äventyrs skulle medföra, torde också uppvägas av fördelarna ur praktisk synpunkt i fråga om ärendenas behandling, såsom möjlighet till relativt formlös utredning i mindre betydelsefulla fall och snabbare avgöranden. Då hänsyn härtill toges kan det förefalla naturligt att helt överlåta avgörandena i de enskilda fallen på länsstyrelserna, som redan nu ha att i vissa fall tillämpa lagarna. Utredningen anser sig kunna utgå ifrån, att dispensärendena hos länsstyrelserna kunna skötas lika tillfredsställande som nu hos Kungl. Maj:t. Någon anledning att befara, att länsstyrelserna skulle taga mindre hänsyn till de sociala och andra faktorer, som påkalla restriktivitet särskilt såvitt angår bolagens jordförvärv, torde sålunda ej föreligga. En sådan fullständigare decentralisering skulle också bäst överensstämma med önskemålet att centralmyndigheterna i allmänhet icke utan tvingande skäl böra belastas med detaljavgöranden. Då utredningen emellertid icke finner en så genomgripande delegering ur sina synpunkter böra ifrågakomma, beror detta icke så mycket på att utredningen finner den betänklig med hänsyn till önskvärdheten av enhetlig rättstillämpning. Det torde emellertid vara uppenbart att i vissa fall, där mera betydande objekt ifrågasätts till överförande i utländsk eller i juridisk persons ägo, avgörandet erfordrar en mera allmän överblick med hänsynstagande till bland annat handels- och allmänna näringspolitiska synpunkter. De ärenden, där en sådan prövning förutsättes, torde därför jämväl i fortsättningen böra

handläggas hos Kungl. Maj:t. Enligt utredningens mening bör dit hänföras alla ärenden angående tillstånd att bearbeta inmutad mineralfyndighet eller idka gruvdrift eller inmuta mineralfyndighet. Utredningens överväganden taga också sikte endast på förvärven av fast egendom. Svårigheten ligger emellertid i att fastställa, när nyssnämnda grunder för central prövning skola anses föreligga. Det synes icke möjligt att finna någon annan framkomlig väg för en rationell uppdelning av de olika fallen än att fastställa en viss värdegräns. En sådan måste alltid bliva i viss mån godtycklig. Önskvärt vore givetvis att sätta den så högt, att endast de principiellt viktigare fallen återstode för avgörande hos Kungl. Maj:t. För att med någon säkerhet fastställa gränsen så, torde erfordras ganska ingående undersökningar, vilka utredningen icke har ansett sig böra företaga i detta sammanhang. Utredningen har därför funnit sig böra stanna för att föreslå en gräns på 50 000 kronor. Beträffande fastigheter med i detta sammanhang så relativt låga värden torde icke fråga behöva uppkomma om tillämpning av de synpunkter, som enligt vad ovan antytts, böra föranleda central prövning. Som norm för bestämmande av värdet torde senast skedd taxering böra antagas. Där särskilt taxeringsvärde ej finnes eller då fastigheten efter senaste taxering undergått avsevärd förändring, bör särskild, godtagbar utredning om värdet förebringas.

Beträffande 1925 års lag synes det emellertid möjligt att gå ett steg längre i decentraliseringen än i fråga om 1916 års lag. Utredningen syftar på de i 1925 års lags 4 § förutsedda fallen. I fråga om dessa torde förutsättningarna för dispens vara så noggrant angivna i lagen och genom praxis stadgade, att några betänkligheter icke böra möta mot att anförtro länsstyrelserna avgörandet däri oavsett egendomens värde.

Decentraliseringsutredningen har emellertid framhållit att, därest en fix värdegräns icke funnes lämplig, det kunde ifrågasättas att i stället göra decentraliseringen fakultativ, vilket kunde ske genom lagstadgande att tillstånd enligt 1916 års lag samt 5 § 1925 års lag skulle lämnas av Kungl. Maj:t eller, i den utsträckning Kungl. Maj:t bestämde, av länsstyrelserna. Därmed skulle enligt utredningens mening måhända kunna ernås större garantier mot bristande följdriktighet vid lagarnas fortsatta tillämpning, olägenheten av en möjligen för snäv värdegräns elimineras och Kungl. Maj:t bliva oförhindrad att vid tillfällen, då så påkallades av utrikespolitiska eller andra särskilda förhållanden, giva sina önskemål i fråga om lagarnas tillämpning till känna för länsstyrelserna.

I fråga om utredningen i de fall, då tillstånd till förvärv sökes av utländsk medborgare, har decentraliseringsutredningen ansett föreskrift böra meddelas om obligatoriskt samråd med den centrala utlänningsmyndigheten för vinnande av så fullständiga upplysningar som möjligt om sökandens person ävensom om hörande av vederbörande militära myndigheter, då egendomen vore belägen i närheten av anläggningar med betydelse ur försvarssynpunkt.

Yttranden. Över sistnämnda promemoria ha efter remiss yttranden avgivits av statskontoret, lantbruksstyrelsen, statens byggnadslånebyrå, statens utlänningskommission, överståthållarämbetet samt länsstyrelserna i samtliga län med undantag av Jönköpings, Gotlands och Västerbottens.

Decentraliseringsutredningens förslag ha i huvudsak tillstyrkts eller lämnats utan erinran av samtliga hörda myndigheter med undantag av *länsstyrelsen i Hallands län*, som förordat en utredning, huruvida icke 1916, 1925 och 1945 års förvärvslagar kunde sammanarbetas till en lag, varigenom skulle undgåas olägenheterna av att fråga om fastighetsförvärv i många fall skulle behöva underställas två myndigheter, länsstyrelse och lantbruksnämnd.

Statskontoret har förklarat att, under förutsättning att Kungl. Maj:t i dispensbesluten regelmässigt pläгат följa länsstyrelsernas förslag, ämbetsverket icke hade något att erinra mot utredningens förslag.

Beträffande sättet för decentraliseringens genomförande och vissa andra detaljer i utredningens förslag ha följande erinringar framställts.

Länsstyrelsen i Uppsala län har funnit den föreslagna gränsen för länsstyrelsernas tillståndsgivning enligt 1916 års lag och 5 § 1925 års lag, eller ett egendomsvärde av 50 000 kronor, alltför snäv för att medföra en mera avsevärd decentralisering och, under åberopande av svårigheten att för längre tid beräkna penningvärdet, förordat att Kungl. Maj:t medgäves befogenhet att bestämma det egendomsvärde inom vilket länsstyrelserna finge giva tillstånd till fastighetsförvärv.

Jämväl länsstyrelserna i Östergötlands, Kronobergs och Västmanlands län ha uttalat sig för att Kungl. Maj:t borde få bestämma den värdegräns, vid vilken länsstyrelsernas rätt att lämna tillstånd till fastighetsförvärv skulle upphöra.

Lantbruksstyrelsen har ansett sannolikt att gränsen för länsstyrelsernas prövningsrätt utan olägenhet kunde förläggas vid ett något högre belopp än utredningen förordat, förslagsvis 100 000 kronor.

Länsstyrelsen i Skaraborgs län har uttalat att gränsdragning för prövningsrätten efter fastighetens värde knappast vore tillfredsställande. Länsstyrelsen ville föreslå att även i fall som avses i 1916 års lag samt 5 § 1925 års lag prövningsrätten i princip skulle tillkomma länsstyrelsen, därvid dock, i fall då fastighetsförvärv befundes kunna bli av prejudicerande verkan eller eljest av större räckvidd, det skulle ankomma på länsstyrelsen att underställa frågan Kungl. Maj:ts prövning. Möjligen kunde därvid, enligt länsstyrelsens mening, medelst exempel angivas några typfall, då underställning borde ske.

Länsstyrelsen i Malmöhus län har ifrågasatt om icke i fall, då enligt förslaget värdegräns skulle iakttagas, bestämmelser borde meddelas om tillvägagångssättet, då sökanden tidigare förvärvat fastighet och dennas värde jämte värdet å den senast förvärvade överstege 50 000 kronor. *Länsstyrelsen i Älvsborgs län* har för sådant fall ansett böra övervägas om icke prövning borde ske hos Kungl. Maj:t därest det senare förvärvet skett inom viss kort tidrymd, förslagsvis två år, efter det förra.

Länsstyrelsen i Kopparbergs län har beträffande den i 4 § tredje stycket 1925 års lag förekommande uppräknings av vissa delar av Kopparbergs län påpekat, att denna uppräkning borde undergå viss jämkning i anledning av numera ändrad fögderiindelning.

Departementschefen. Såsom skäl för en central behandling av ärenden om tillstånd till förvärv av fast egendom i fall som avses i 1916 och 1925 års lagar rörande inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom m. m. kan till en början anföras angelägenheten av enhetlig rättstillämpning. Det är uppenbart att likartade frågor om rätt för utlänning, bolag, förening eller stiftelse att förvärva fast egendom böra bli likartat bedömda oavsett var egendomen är belägen. Särskilda skäl för en central prövning föreligga därjämte om överlåtelsen avser ett så betydande objekt, att avgörandet om egendomen bör få ägas av utländsk eller juridisk person kräver en mera allmän överblick över handels- och näringspolitiska förhållanden. I synnerhet beträffande fall som avses i 1925 års lag kan det dessutom även vara av betydelse att förvärven bedömas ur allmänna jordbruks- och befolkningspolitiska synpunkter.

I likhet med decentraliseringsutredningen är jag emellertid av den uppfattningen att åtskilliga av nu ifrågavarande ärenden icke äro av sådan beskaffenhet att de påkalla avgörande av Kungl. Maj:t utan lämpligen kunna överflyttas till underordnad myndighet.

Beträffande förvärv som avses i 1925 års lag anser jag det likväl, främst av jordpolitiska skäl, icke möjligt att genomföra en decentralisering av dispensprövningen efter någondera av de linjer utredningen anvisat. Då frågorna i vilka fall dispensärenden enligt denna lag kunna decentraliseras och åt vilken eller vilka myndigheter prövningen bör anförtros kräva ytterligare övervägande, är jag icke beredd att nu framlägga något förslag i dessa avseenden.

Vad angår tillstånd enligt 1916 års lag till förvärv av fast egendom torde prövningen i ett betydande antal fall kunna utan olägenhet överflyttas till länsstyrelserna. Till grund för bedömningen i vilken utsträckning överflyttning bör ske synes emellertid knappast kunna läggas allenast värdet å den fasta egendom förvärvet avser. Detta skulle alltför ofta leda till en sakligt icke motiverad skillnad i formen för handläggningen av sinsemellan likartade ärenden. Avseende torde i stället främst böra fästas vid sådana omständigheter som egendomens beskaffenhet, ändamålet med förvärvet och i vissa fall förvärvarens person.

Vid en granskning av förekommande dispensärenden ur sistnämnda synpunkter framträda särskilt två stora huvudgrupper, nämligen dels förvärv, vilka göras av utländska medborgare med huvudsakligt ändamål att tillgodose eget behov av bostad, och dels förvärv, vilka göras av förutvarande svenska medborgare och i allmänhet avse att bereda bostad eller utkomst genom jordbruk eller därmed besläktad näring. Till belysande av vad nu sagts kan nämnas att uti de 141 dispensärenden enligt 1916 års lag, som under år 1947 avgjordes av Kungl. Maj:t, fråga var om tillstånd för *förutvarande svensk medborgare* att förvärva enfamiljsvilla eller tomt därtill i 6 fall, annan mindre bostadsfastighet i 18 fall och jordbruksfastighet i 14 fall samt om tillstånd för *annan utländsk medborgare* att förvärva enfamiljsvilla eller tomt därtill i 45 fall, annan mindre bostadsfastighet i 13 fall och sommarstuga eller tomt därtill i 12 fall. Dessa båda huvudgrupper omfattade alltså tillhopa 108 av de 141 dispensärendena under året.

Dispensärende tillhörande någon av de angivna båda grupperna torde kunna förväntas få en fullt tillfredsställande prövning även om ärendets avgörande ankommer på länsstyrelse i stället för Kungl. Maj:t. Ett överflyttande av prövningsrätten i dessa fall skulle, såsom framgår av de nyss lämnade uppgifterna, för justitiedepartementet medföra en märkbar minskning i arbetet med dispensärendena. Övervägande skäl tala därför för en decentralisering i dessa fall. Övriga dispensärenden enligt 1916 års lag äro till sin natur mera olikartade och kunna avse betydande värden eller kräva en vidare överblick över bland annat förhållanden av näringspolitisk natur. De synas därför lämpligen alltjämt böra ankomma på Kungl. Maj:ts prövning.

1916 års lag innehåller icke några föreskrifter om de grunder efter vilka Kungl. Maj:t har att träffa avgörande i anledning av ansökan av utländsk medborgare om tillstånd att förvärva fast egendom. Därest rätten att besluta i de nyss angivna grupperna av dispensärenden överflyttas till länsstyrelserna, synes det påkallat att giva bestämmelserna därom sådan form att de samtidigt innefatta anvisningar om de villkor som böra vara uppfyllda för att tillstånd må kunna meddelas. I de ifrågavarande ärendena utgöra de för dem angivna karakteristiska omständigheterna i allmänhet också starka skäl för tillstånd till förvärvet. För tillstånd måste emellertid även krävas att hinder icke möter på grund av allmänt intresse, t. ex. av försvarsskäl, eller med hänsyn till sökandens personliga förhållanden. När fråga är om jordbruksfastighet synas i princip samma grunder för tillstånd böra gälla som enligt 1945 års lag. I detta sammanhang må nämnas, att däri stadgade regler enligt ett denna dag till lagrådet remitterat lagförslag avses skola erhålla förlängd giltighet. Finner sig länsstyrelse icke kunna bifalla dispensansökan, har länsstyrelsen att överlämna ansökningen till Kungl. Maj:ts prövning.

Vad i det föregående sagts om prövningsmyndighet vid ansökan om tillstånd att förvärva fast egendom och om grunderna för bedömandet av dispensfråga hör gälla även då framställning göres om tillstånd att behålla fast egendom, som enligt 6 § 1916 års lag förvärvats genom inrop å exekutiv auktion.

I enlighet med vad nu anförts vill jag förorda att i 1916 års lag införes bestämmelse därom, att utländsk medborgare, som vill här i riket förvärva fast egendom, må erhålla tillstånd därtill av länsstyrelsen i det län där egendomen är belägen, om skäl däremot icke föreligger med hänsyn till allmänt intresse eller sökandens personliga förhållanden, *dels* i fall att egendomen utgör bostadsfastighet, avsedd för en eller ett fåtal familjer, eller tomt, lämpad att bebyggas med ett mindre bostadshus, samt med egendomens förvärvande huvudsakligen är avsett att bereda bostad åt sökanden och hans familj, *dels ock* i fall att sökanden förut ägt svenskt medborgarskap samt med egendomens förvärvande är avsett att åt honom bereda utkomst genom jordbruk och han kan antagas komma att själv ägna sig åt detta. I övrigt bör det tillkomma Kungl. Maj:t att giva tillstånd till förvärv av fast egen-

dom enligt ifrågavarande lag. Om vad nu sagts synas bestämmelser böra meddelas genom ändring i 1 § första stycket samt tillägg av två nya stycken till samma paragraf. Den nämnda överflyttningen av beslutanderätten medför även mindre ändringar i 5, 7 och 9 §§.

I detta sammanhang torde jag även få anmäla, att riksdagens justitieombudsman i skrivelse till Kungl. Maj:t den 31 oktober 1946 hemställt att i 5 § 1916 års lag och 6 § 1925 års lag intagna bestämmelser om skyldighet att i dispensärenden som berörts i det föregående förete fångeshandlingen måtte så förtydligas, att det framgår att ett företeende av nämnda handling i bestyrkt avskrift är tillfyllest. Till denna framställning har jag funnit mig böra förorda bifall, i följd varav erforderlig jämkning föreslås av bestämmelserna i sistnämnda båda lagrum.

Då viss ändring sålunda påkallas jämväl i 1925 års lag, synes samtidigt böra beaktas vad länsstyrelsen i Kopparbergs län i sitt yttrande påpekat rörande ändrad fögderiindelning inom länet och därav föranledd ändring göras i 4 § tredje stycket sistnämnda lag.

De synpunkter beträffande utredningen i dispensärenden enligt 1916 års lag som anförts av decentraliseringsutredningen torde böra av Kungl. Maj:t upptagas till övervägande i administrativ ordning.

De nya bestämmelserna torde böra träda i kraft den 1 juli 1948.

III.

Förordnande av ordförande och ledamöter i anstaltsnämnd.

Gällande bestämmelser. Enligt 1 kap. 4 § lagen den 21 december 1945 om verkställighet av frihetsstraff m. m. skall vid fångvårdsanstalt finnas en anstaltsnämnd, bestående av anstaltens styresman samt fyra av Konungen utsedda personer, av vilka en skall vara eller ha varit innehavare av domarämbete eller eljest vara lagfaren, en skall vara befattningshavare vid anstalten samt minst en skall äga insikt och erfarenhet rörande social hjälpverksamhet eller liknande arbete. Bland de ledamöter av nämnden som icke äro befattningshavare vid anstalten förordnar Konungen en att vara ordförande. Konungen prövar ock behovet av suppleanter.

I lagrummet äro nämndens uppgifter angivna sålunda att styresmannen skall, där det kan ske utan dröjsmål, till överläggning i nämnden upptaga frågor om fånges hållande i enrum under arbete eller fritid, om disciplinära åtgärder och om eftervård ävensom andra viktigare frågor. Nämnden har ock att avgiva yttrande över ansökning om nåd eller villkorlig frigivning samt att behandla ärende som fångvårdsstyrelsen hänskjuter till nämnden eller vars upptagande påkallas av ledamot. Nämnden må vidare besluta framställning till Konungen eller fångvårdsstyrelsen angående de intagnas behandling eller förhållandena å anstalten i övrigt. Utöver vad nu sagts har nämnden att medverka till upprätthållandet av önskvärd förbindelse mellan intagen och honom närstående samt att främja arbetsanskaffning åt intagen

som skall lämna anstalten. De ledamöter av nämnden som icke på grund av sin tjänst ha att taga befattning med de intagna åligger att under regelbundna besök å anstalten följa de intagnas behandling.

Bestämmelsen att nämndens ledamöter med undantag av anstaltens styresman skola utses av Konungen tillkom på förslag av första lagutskottet (utl. nr 52/1945), som ansåg denna anordning lämpligast för att giva nämnden en självständig ställning och framhäva betydelsen av dess uppgifter. Med hänsyn till att nämnden skulle intaga en i förhållande till styresmannen rådgivande ställning förordade utskottet därjämte att ordföranden skulle utses bland dem som icke vore befattningshavare vid anstalten.

Decentraliseringsutredningen. I särskild promemoria den 29 november 1947 angående förordnande av ordförande och ledamöter i anstaltsnämnd har decentraliseringsutredningen till en början lämnat en redogörelse för tillkomsten av gällande bestämmelser. Däri har återgivits strafflagberedningens i betänkande den 14 november 1944 (SOU 1944: 50) framlagda förslag, enligt vilket anstaltsnämnd skulle bestå av anstaltens styresman såsom ordförande, två andra befattningshavare vid anstalten och minst två av länsstyrelsen utsedda personer med erfarenhet rörande social hjälpverksamhet, rättshjälp eller annat liknande arbete, varjämte Konungen för varje fångvårdsanstalt skulle utse en domare eller annan lagfaren person att följa de intagnas vård och behandling. Vidare har redogjorts för huru i proposition i ämnet (1945: 342) förordats inrättande av anstaltsnämnder i huvudsaklig överensstämmelse med strafflagberedningens förslag, dock med den ändringen i fråga om sammansättningen att av de ledamöter, som länsstyrelsen hade att utse, den ene borde vara domare eller eljest lagfaren.

Decentraliseringsutredningen har föreslagit att 4 § lagen om verkställighet av frihetsstraff m. m. gives sådan ändrad lydelse att utseende av ordförande och ledamöter, som i lagrummet avses, skall ankomma på länsstyrelse, vilken jämväl skall äga pröva behovet av suppleanter. Som skäl härför har utredningen angivit i huvudsak följande.

Strafflagberedningen och föredragande departementschefen hade visserligen icke anfört någon närmare motivering för sina förslag att åt länsstyrelserna anförtro uppgiften att utse vissa ledamöter av anstaltsnämnd. Enligt utredningens mening, borde emellertid övervägas om icke de av första lagutskottet anförda skälen för att lägga uppgiften på Kungl. Maj:t, nämligen att nämnden skulle få en självständig ställning och att betydelsen av dess uppgifter skulle framhåvas, lika väl kunde tillgodoses med den i propositionen föreslagna ordningen. Nämndens självständighet påverkades enligt utredningens åsikt icke av hänsyn till vilken myndighet som utsett ledamöterna. Då Kungl. Maj:t vid personvalet måste i stor utsträckning inhämta förslag från underlydande myndigheter framstode det för utredningen som en onödig omgång att betunga justitiedepartementet med beredningen av dessa ärenden, vilket ej heller syntes vara nödvändigt för att framhäva betydelsen av nämndsledamöternas uppgifter. Det förhållandet att dessa uppgifter vore fastslagna i en lag av så central betydelse för samhällets kriminalpolitik som den förevarande syntes utredningen redan i och för sig innebära

en garanti för att nämndsledamöterna skulle rätt fatta sin uppgift. Någon fara för att länsstyrelserna icke skulle med tillbörligt allvar beakta de särskilda krav, som måste ställas på nämndsledamöternas kvalifikationer i sådant hänseende ansåge utredningen icke föreligga. För en decentralisering talade vidare de allmänna önskemålen att icke förlägga avgörandena högre i instansordningen än vad ärendenas natur oundgängligen krävde.

Utredningen har vidare berört ett från fångvårdsstyrelsen framfört förslag, att den ledamot som jämte styresmannen skall vara befattningshavare vid anstalten skulle utses av fångvårdsstyrelsen, varigenom — enligt styrelsens mening — onödig omgång vid ärendets behandling kunde undvikas och hänsyn tagas till bland annat förestående förflyttning av befattningshavare. Härom har utredningen uttalat, att detta visserligen skulle innebära en förenkling i förfarandet men att det dock, med hänsyn till den i förarbetena till lagen hävdade synpunkten att anstaltsnämnderna skulle vara forum för intressen och önskemål från utomstående håll, syntes lämpligt att avgörandet anförtroddes annat organ än fångvårdsmyndighet. För fångvårdsklientelet kunde det också enligt utredningens mening vara av ett visst känslomässigt värde att så skedde.

Utredningen har slutligen även beaktat de särskilda omständigheter, som i fråga om utseende av anstaltsnämnd råda vid en del särskilt små anstalter. En av fångvårdsstyrelsen framförd tanke, att man i dessa fall skulle kunna nöja sig med en mindre nämnd än eljest, har synts utredningen knappast böra godtagas med hänsyn till fångvårdsklienteletts berättigade anspråk på likartad behandling oavsett anstaltens storlek. Utredningen har i stället förordat, att den anordningen att samma personer utses till ledamöter i flera nämnder i dessa fall kommer till användning i största möjliga utsträckning, varigenom vid ett lämpligt sammanförande av uppdrag även skulle vinnas fördelen att ledamöternas verksamhetsfält utvidgas och rikare tillfällen till erfarenheter och jämförelser givas.

Yttranden. Över nu berörda promemoria ha remissyttranden avgivits av fångvårdsstyrelsen, strafflagberedningen, överståthållarämbetet och länsstyrelserna i samtliga län med undantag av Jönköpings, Gotlands, Blekinge och Västerbottens.

Förslaget att ledamöterna i anstaltsnämnd, med undantag av styresmannen vid anstalten, skola utses av länsstyrelse har tillstyrkts eller lämnats utan erinran i alla yttranden utom dem som avgivits av strafflagberedningen och fångvårdsstyrelsen.

Länsstyrelsen i Kronobergs län har framhållit att anstaltsnämndernas auktoritet syntes mera ha sin grund i lagens bestämmelser än vara avhängig av den myndighet, som meddelade nämndsledamöterna deras förordnanden. Då nämndens förmåga att fullgöra sina uppgifter och hävda sin ställning i främsta rummet berodde på ledamöternas personliga kvalifikationer och egenskaper samt valet följaktligen i de flesta fall förutsatte lokal personkännedom, ansåge länsstyrelsen något principiellt hinder ej böra möta mot att överflytta meddelandet av ifrågavarande förordnanden

på länsstyrelserna. Fångvårdsstyrelsens förslag att det skulle tillkomma styrelsen att utse representant för fångvårdspersonalen skulle innebära en onödig omgång och splittring av ärendena, vartill komme att länsstyrelserna hade samma möjligheter som fångvårdsstyrelsen att från vederbörande personalorganisation inhämta förslag å lämpliga personer.

Strafflagberedningen har bestämt avstyrkt decentraliseringsutredningens förslag att ledamöterna i anstaltsnämnd skulle utses av länsstyrelse samt anfört i huvudsak följande. För en ändring redan nu i ifrågavarande lag måste mycket viktiga skäl föreligga. Några sådana hade icke anförts. Fastmera talade starka skäl för att ledamöterna borde utses av Kungl. Maj:t. Till ordförande i nämnderna hade Kungl. Maj:t undantagslöst utsett den i nämnden insatte representanten för rättsskipningen. Denne hade utsetts efter förslag av vederbörande hovrätts president. Hovrätternas presidenter måste anses i högre grad än länsstyrelserna äga kännedom om enskilda domares och advokaters lämplighet för uppdraget. Troligen skulle det icke bliva lika lätt för länsstyrelserna som för justitiedepartementet att förmå lämpliga domare och advokater att åtaga sig det ofta betungande uppdraget. Det kunde därför befaras att överflyttningen skulle kunna i en del fall leda till att ordförandeplatserna icke bleve besatta med de för uppdraget lämpligaste. Vad anginge de ledamöter som ej vore anstaltstjänstemän kunde framhållas att, om dessa utsåges av Kungl. Maj:t, kretsen av de personer bland vilka valet skedde vidgades därigenom att vederbörande departement införskaffade upplysningar angående lämpliga personer också från exempelvis socialstyrelsen.

Fångvårdsstyrelsens förslag att det skulle ankomma på styrelsen att utse en ledamot av nämnden har strafflagberedningen avstyrkt på de principiella skäl som anförts av decentraliseringsutredningen. Ett avgörande skäl att icke för närvarande upptaga frågan om ändrat sätt för utseende av ledamöter i nämnden har beredningen ansett ligga i det förhållandet att frågan om ändring i anstaltsnämndens uppgifter — särskilt i fråga om eventuell beslutanderätt rörande villkorlig frigivning — för närvarande vore föremål för övervägande.

Fångvårdsstyrelsen har tillstyrkt förslaget att ledamöterna av anstaltsnämnd skola utses av länsstyrelserna men därvid gjort undantag för den ledamot, vilken jämte styresmannen är befattningshavare vid anstalten. Utomstående intressen och önskemål kunna enligt styrelsens mening icke bliva lidande på att befogenheten överlåtes på styrelsen. Hittillsvarande praxis att vid anstalten befintlig lokalavdelning av Sveriges fångvårdsmanaförbund föreslår ledamot och att den föreslagne i nästan alla fall erhåller förordnandet skulle enligt styrelsens uppfattning även i fortsättningen komma att följas, oavsett om förordnandet meddelas av länsstyrelsen eller fångvårdsstyrelsen. Med hänsyn till tidsvinst och besparing av arbetskraft har fångvårdsstyrelsen ansett mest praktiskt att befogenheten lämnas åt styrelsen.

Frågan om organiserandet av anstaltsnämnderna vid särskilt små an-

stalter har berörts i ett par yttranden, därvid decentraliseringsutredningens förslag tillstyrkts. *Fångvårdsstyrelsen* har dock i sitt yttrande vidhållit uppfattningen att antalet nämndsledamöter i dessa fall kunde minskas, förslagsvis till tre, nämligen styresmannen och en befattningshavare vid anstalten samt en person som skulle vara eller ha varit innehavare av domarämbete eller eljest vara lagfaren. Härigenom skulle bland annat den ledamot som skall äga insikt och erfarenhet rörande social hjälpverksamhet eller liknande arbete bortfalla, vilket emellertid fångvårdsstyrelsen ansett kunna uppvägas därav att i de få fall då eftervårdsfrågor förekomma vid dessa anstalter vederbörande skyddskonsulent eller skyddsassistent kunde anlitas.

I detta sammanhang må även anmärkas, att *riksdagens revisorer* i berättelse om den år 1947 av dem verkställda granskning uttalat, att det enligt deras mening borde övervägas, huruvida icke med bibehållande av den grundtanke, som ligger bakom tillkomsten av särskilda anstaltsnämnder vid våra fångvårdsanstalter, en förenklad organisation av dessa nämnder och sättet för deras tillsättande borde genomföras; och ha revisorerna här- om anfört följande.

Enligt revisorernas mening synas anstaltsnämnderna vid de mindre anstalterna med endast ett fåtal intagna kunna givas en i fråga om antalet ledamöter och sammansättning i övrigt enklare organisatorisk utformning än vid de större anstalterna. Erfarenheten har visat, att i de fall, där förutom styresmannen allenast någon enstaka befattningshavare finnes anställd, vissa svårigheter föreligga vid utseende av ledamot från anstalten. Det begränsade urvalet torde icke heller alltid skapa nödiga garantier för ett lämpligt personval. Till följd av rådande brist på fångvårdspersonal ha understundom tillfälligt anställda befattningshavare utan tidigare erfarenhet av fångvårdsarbete måst förordnas till ledamöter i nämnden.

Beträffande de mindre kolonier, vilka äro anslutna till en närbelägen moderanstalt, förefaller det revisorerna till fyllest, att moderanstaltens anstaltsnämnd tillika fungerar som anstaltsnämnd för dotterkolonierna. Vad särskilt angår sådana öppna kolonier, där i allmänhet endast kortvariga straff, t. ex. för rattfylleri, verkställas, torde med tanke på att anstaltsnämnd främst har att taga befattning med frågor rörande nåd och villkorlig frigivning samt i övrigt följa förhållandena å anstalten kunna ifrågasättas, huruvida särskild nämnd vid ifrågavarande typ av anstalter är av behovet påkallad. I varje fall synes en enklare organisation av nämnden i dessa fall böra övervägas.

Vissa olägenheter i administrativt avseende synas även vara förenade med gällande system, att Kungl. Maj:t skall utse ledamot av anstaltsnämnd. Särskilt är detta förhållandet vid förordnande av ledamot bland anstaltens befattningshavare. Till följd av att dessa ofta förflyttas till eller förordnas å befattning vid annan anstalt, påkallas oavlåtligt Kungl. Maj:ts beslut om nytt förordnande, varvid den omständliga proceduren med inhämtande av fångvårdsstyrelsens förslag samt fångvårdsstyrelsens hörande av fångvårdsmannaförbundet i varje särskilt fall måste upprepas. Handläggningen av nu ifrågavarande ärenden synes därför lämpligen böra överlämnas till underordnad myndighet, exempelvis fångvårdsstyrelsen.

Departementschefen. Decentraliseringsutredningen har framfört välgående skäl för att överflytta utseendet av ledamöter i anstaltsnämnderna från Kungl. Maj:t till länsstyrelserna. Bortsett från en av fångvårdsstyrelsen upptagen specialfråga, till vilken jag senare återkommer, har utredningens förslag också tillstyrkts av alla remissinstanserna utom strafflagberedningen. De skäl som beredningen anfört till förmån för den nuvarande ordningen ha till stor del giltighet blott i fråga om den av ledamöterna i anstaltsnämnden, som skall vara lagfaren.

Såsom framgår av beredningens yttrande har Kungl. Maj:t hittills utan undantag utsett denne ledamot till nämndens ordförande. Enligt min uppfattning bör denna ordning lämpligen lagfästas. Till ordförande bör alltså direkt utses en domare eller annan lagfaren person. Det synes också kunna medföra vissa fördelar, om valet sker av Kungl. Maj:t. Ur arbetsbesparings-synpunkt behöver detta ej medföra några större betänkligheter, då antalet ordförandeposter ej är så stort och personkännedom i dessa fall regelmässigt förefinnes inom justitiedepartementet. Av de principiella skäl som utredningen anfört delar jag dess uppfattning att den ledamot som jämte styresmannen är befattningshavare vid anstalten bör utses av annan myndighet än fångvårdsstyrelsen. Uppdraget att förordna de tre ledamöterna utöver ordföranden och styresmannen synes mig lämpligen kunna anförtros åt länsstyrelserna.

I fråga om anstaltsnämnderna vid små anstalter torde i princip böra ställas samma anspråk på sammansättningen som vid de större. De ärenden anstaltsnämnden vid en mycket liten anstalt får att behandla bli givetvis få till antalet men torde till sin beskaffenhet vara i stort sett likartade med dem som förekomma vid en större anstalt. Under sådana förhållanden och med beaktande av vad decentraliseringsutredningen anfört om de intagnas berättigade anspråk på likartad behandling oavsett anstaltens storlek kan jag icke förorda någon minskning av nämnderna för de små anstalterna. Däremot böra såsom utredningen förordat samma personer i största möjliga utsträckning utses till ledamöter i flera anstaltsnämnder. Sålunda kan lämpligen för en liten anstalt den anordningen vidtagas, att endast styresmannen och den andre där anställde nämndsledamoten förordnas särskilt för denna nämnd, medan till övriga ledamöter förordnas personer som samtidigt äro ledamöter av annan anstaltsnämnd.

I enlighet med vad nu anförts har förslag upprättats till ändrad lydelse av 4 § lagen om verkställighet av frihetsstraff m. m.

De nya bestämmelserna torde böra träda i kraft den 1 juli 1948.

De sålunda upprättade förslagen till

- 1) lag om ändring i giftermålsbalken,
- 2) lag angående ändring av lagen den 30 maj 1916 (nr 156) om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom eller gruva eller aktier i vissa bolag,

3) lag om ändrad lydelse av 4 och 6 §§ lagen den 18 juni 1925 (nr 219) angående förbud i vissa fall för bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom, och

4) lag angående ändrad lydelse av 4 § lagen den 21 december 1945 (nr 872) om verkställighet av frihetsstraff m. m.

torde få som bilaga fogas vid statsrådsprotokollet i detta ärende.¹

Föredraganden hemställer, att lagrådets utlåtande över lagförslagen måtte för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

Lars Nordvall.

¹ Denna bilaga — vilken är lika lydande med de vid propositionen fogade lagförslagen, bortsett från vissa redaktionella jämkningar samt från att det föreslagna tredje stycket i 7 § av det under 2) upptagna lagförslaget saknas — har här uteslutits.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 11 mars 1948.

N ä r v a r a n d e :

justitieråden LAWSKI,
 GYLLENSWÄRD,
 NISSEN,
 regeringsrådet KUYLENSTIERNA.

Enligt lagrådet den 10 mars 1948 tillhandakommet utdrag av protokoll över justitiedepartementens ärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 20 februari 1948, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättade förslag till

- 1) lag om ändring i giftermålsbalken,
- 2) lag angående ändring av lagen den 30 maj 1916 (nr 156) om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom eller gruva eller aktier i vissa bolag,
- 3) lag om ändrad lydelse av 4 och 6 §§ lagen den 18 juni 1925 (nr 219) angående förbud i vissa fall för bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom, och
- 4) lag angående ändrad lydelse av 4 § lagen den 21 december 1945 (nr 872) om verkställighet av frihetsstraff m. m.

Förslagen, som finnas bilagda detta protokoll, föredrogos inför lagrådet av revisionssekreteraren G. U. Schirén.

Lagrådet yttrade:

Befogenheten att i fall som avses i 7 och 8 §§ i 1916 års lag meddela tillstånd att behålla fast egendom är i dessa paragrafer särskilt reglerad. Det torde därför icke vara möjligt att, efter den ändring som nu föreslås, i 9 § förutsätta att reglerna om tillstånd att förvärva fast egendom bliva utan vidare tillämpliga i det fall, som behandlas i 7 §. Den formella lucka, som sålunda uppkommer, synes lämpligen kunna fyllas på det sätt att till sistnämnda paragraf fogas ett nytt, tredje stycke av innehåll att i avseende å meddelande av tillstånd enligt denna paragraf att behålla fast egendom skall vad i 1 och 2 §§ stadgas om tillstånd att förvärva sådan egendom äga motsvarande tillämpning.

Ur protokollet:
 Bengt Larson.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 12 mars 1948.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, statsråden WIGFORSS, SKÖLD, QUENSEL, GJÖRES, DANIELSON, VOUGT, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG, WEIJNE, KOCK.

Efter gemensam beredning med chefen för jordbruksdepartementet och statsrådet Danielson anmäler chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg lagrådets den 11 mars 1948 avgivna utlåtande över de till lagrådet den 20 februari 1948 remitterade förslagen till

- 1) lag om ändring i giftermålsbalken,
- 2) lag angående ändring av lagen den 30 maj 1916 (nr 156) om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom eller gruva eller aktier i vissa bolag,
- 3) lag om ändrad lydelse av 4 och 6 §§ lagen den 18 juni 1925 (nr 219) angående förbud i vissa fall för bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom, och
- 4) lag angående ändrad lydelse av 4 § lagen den 21 december 1945 (nr 872) om verkställighet av frihetsstraff m. m.

Efter redogörelse för lagrådets utlåtande anför föredraganden, att till 7 § av det under 2) upptagna lagförslaget fogats ett nytt, tredje stycke av det innehåll lagrådet förordat samt att därjämte vissa redaktionella jämkningar vidtagits i de remitterade förslagen.

Föredraganden hemställer, att lagförslagen måtte jämlikt § 87 regeringsformen genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställan förordnar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Erik Rudhe.